

Puoliavoimet reunavyöhykkeet auttavat pölyttäjiä ja niittykasveja

Kirjoittaja FM **Janne Heliölä** toimii tutkijana Suomen ympäristökeskuksessa.

Hakamaisen väljäksi raivattu pellon ja metsän reunavyöhyke tarjoaa elintilaa monille pölyttäjille ja niittykasveille. Aluksi on tärkeää tunnistaa kehitettävät luontoarvot ja jättää väliin nopeasti vesakoituvat kohteet.

Reunapuuston avartaminen monipuolistaa lajistoa

Hakamaat sekä muut avoimet tai puustoiset perinnebiotoopit ovat maatalousluontomme helmiä, joilla esiintyy monipuolista kasvi- ja hyönteislajistoa. Ne ovat tärkeitä etenkin uhanalaisille ja taantuneille lajeille. Laidunnettuja niitty- tai metsäalueita on kuitenkin enää niukasti jäljellä.

Rakenteeltaan puoliavoimet, sekä vanhempaa puustoa että avoimia niitty laikkuja sisältävät peltojen reunavyöhykkeet voivat tukea etenkin hakamaille tyypillistä lajistoa. Näillä reunoilla valon

ja varjon määrää voidaan säätää oikein suunnitelluilla raivauksilla. On kuitenkin tärkeää osata tunnistaa kohteet, joilla hoitotoimilla saadaan eniten luontohyötyjä. Toimet tuleekin kohdentaa maastonkohtiin, joilla jo esiintyy kehitettäviä luontoarvoja, ja joilla toimista saatavat hyödyt säilyvät mahdollisimman pitkään.

Tunnista kohteen vahvuudet ja vahvista niitä

Suunnittelun lähtökohtana on tunnistaa kunkin reunavyöhykkeen hoidolle parhaiten soveltuvat tavoitteet. Joitakin kohteita on parempi kehittää puustoltaan täystiheinä, esimerkiksi lehtometsiä tai riistalajeja

koskevien suositusten mukaisesti. Hakamaisen puoliavoimeen rakenteeseen kannattaa pyrkiä etenkin, jos kohteella on viitteitä aiemmasta laidunnuksesta ja jäljellä on vielä niittykasvillisuuden rippeitä. Vesistöihin rajautuvilla reunoilla voi olla perusteltua suosia joko puuston ja pensaikon tarjoamaa suojaisuutta, tai avata maisemaa vaikkapa vesi- ja muuttolintujen suosimiseksi.

Alla esitetään ohjenuoria sitä, milloin puustoista reunavyöhykettä kannattaa kehittää hakamaisen puoliavoimeen suuntaan – ja milloin taas ei. Tällöin toimilla pyritään parantamaan avoimuutta vaatvien, taantuneiden niittykasvien sekä pölyttäjähönteisten elinoloja. Samalla vahvistetaan myös alueen maisemallisia arvoja. Vastaavia ohjeita on aiemmin esitetty MALMI₁-, TARVEKE₂-, TehoPlus₃- ja PÖLYMETSÄ₄-hankkeissa sekä Eeva-Liisa Korpelan väitöstyössä₅.

Valikoi huolella, mitä kannattaa raivata – ja mitä ei

Hakamaisia piirteitä tai lajistoa sisältävillä reunavyöhykkeillä ongelmana on yleensä puuston tai lehtipensaiden liiallinen määrä. Tällöin avoimet niitty laikut kuroutuvat umpeen ja niiden lajisto katoaa. Liiallinen reunapuusto varjostaa myös peltoa ja heikentää sen kasvukuntoa. Molemmat ongelmat ratkeavat oikein toteutetuilla raivauksilla. Raivauksia ei kuitenkaan kannata tehdä, jos kohteella ei ennestään ole kehitettäviä luontoarvoja, tai vesakoitumisen voi odottaa olevan nopeaa.

Taulukkoon 1 on koottu MALMI-hankkeen¹ suosituksia kriteereistä, joiden perusteella voit arvioida kannattaako tiettyä reunavyöhykettä lähteä kehittämään hakamaiseen suuntaan vai ei. Näitä on avattu tarkemmin alla. Raivauksiin kannattaa ryhtyä vain, jos kuvattujen plus- ja miinustekijöiden summa jää vähintäänkin plussalle.

Taulukko 1. Reunavyöhykkeen raivaamista puoltavia ja heikentäviä kriteerejä¹.

Reunavyöhykkeen ominaisuus	Parantaa soveltuvuutta	Heikentää soveltuvuutta
Aiempi maankäyttöhistoria	Vielä laitumen piirteitä	Ikkiaikaista metsämaata
Maalaji	Hiesu, hieta, hiekka	Savi, multa, turve
Maaperän kosteustaso	Kuivahko – kuiva	Kostea – tuore
Kivikkoinen/kallioinen	On	-
Viettävyys	Selvästi viettävä	Tasamaa, tai pellolta laskeva
Reunan avautumissuunta	Etelään (SE...SW)	Pohjoiseen (NE...NW)
Pääasiallinen puulaji	Lehtipuut tai mänty	Kuusi
Puuston rakenne	Vaihteleva, puoliavoin	Tasa- ja täystiheä
Raivaustarve	Enintään kohtalainen	Suuri
Huomionarvoisia kasvilajeja*	On	-
Katajaa ja/tai matalia pensaita**	Ainakin jonkin verran	-
Vieraslajeja ja/tai typensuosijoita***	(enintään yksittäisiä)	Esiintyvät runsaina
Plus/miinus -tekijöitä yhteensä	Enintään +11	Enintään -9

*monet orvokit, kellot, keltanot; mm. ketoneilikka, mäkitervakko, keltamatara, ahomansikka, ruusuruoho.

**Lehtokuusama, paatsama, taikanmarja (luonnonvaraisia lajeja)

***Selja, orapihlaja, tuomipihlaja, lupiini, jättipalsami ym.; vadelma, nokkonen, kookkaat heinät ym.

Parhaiten tulosta paisteisilla, kuivilla reunoilla

Kukin viljelijä tuntee yleensä tilansa historian ja sen, mitkä alueet ovat olleet aiemmin luonnonlaitumina ja mitkä eivät. Tämän ohella maastossa on usein jäljellä vanhoja aidantolppia, piikkilankaa tai järeitä yksittäispuita. Taulukon 1 yhteydessä on lisäksi mainittu muutamia tyyppillisiä niittykasveja, joiden esiintyminen indikoi alueen luontoarvoja.

Hoitokohteiden valinnassa voi käyttää ohjenuorana myös monia kasvupaikan ominaisuuksia. Hakamaisen puoliavoimeen rakenteeseen kannattaa pyrkiä vain heikomman laatusilla kasvupaikoilla - kuivilla kivennäismailla, vaikkapa rinnepellon hiekkaisilla yläreunoilla, ja etenkin etelään viettävillä paahteisilla paikoilla. Kivisyys ja kallioisuus puoltavat myös valintaa raivauskohteeksi. Edellä kuvatun kaltaiset kasvupaikat soveltuvat paremmin monien niittykasvien ja pölyttäjien elinympäristöiksi. Sitä vastoin tasamaalla tai notkon pohjalla sijaitsevaa, kostean puoleista savi- tai turvemaan kohdetta ei kannata lähteä raivaamaan. Kehitettäviä luontoarvoja ei ole, ja alue vesakoituu nopeasti uudelleen.

Kuusivaltaisia reunavyöhykkeitä ei pääsääntöisesti kannata lähteä kehittämään hakamaiseen suuntaan. Myöskin rakenteeltaan tasaikäiset ja täystiheät, talousmetsän kaltaiset reunametsät on parasta sivuuttaa. Raivauksiin kannattaa ryhtyä vain, jos reunapuusto koostuu merkittävältä osin lehtipuista sekä on tiheydeltään ja ikärakenteeltaan vaihtelevaa. Tällöin avoimuutta on selkeää lisätä avartamalla aiempia aukkoja etenkin nuorempaa puustoa ja havupuita poistamalla. Vanhat lahovikaiset lehtipuut tulee säilyttää.

Kataja on vahva vinkki alueen aiemmasta laidunkäytöstä, ja sitä tulee myös raivauksissa suosia. Samoin luonnonvaraiset lehtipensaamme lehtokuusama, paatsama ja taikanmarja tulee säästää.

Pajut ja etenkin kookkaat raidat ovat tärkeitä ravinnonlähteitä kevään ensimmäisille pölyttäjille⁴, joten niitä on suotavaa jättää paikka paikoin. Sen sijaan monet pihoista karanneet pensaat, kuten selja, orapihlaja ja tuomipihlaja ovat pääsääntöisesti haitallisia, ja etenkin runsaina esiintyessään vahva suositus jättää maastonkohta raivaamatta. Sama koskee lupiinin kaltaisten vieraslajien, tai vadelman ja nokkosen kaltaisten rehevöitymisestä kertovien lajien vallitsevia alueita.

Laiduntamalla vesakko aisoihin

Raivausten jälkeen reunavyöhykkeet vesakoituvat nopeasti etenkin ravinteisilla ja kosteilla kasvupaikoilla. Tämän torjumiseksi reunavyöhyke olisi ihanteellista ottaa laidunnukseen välittömästi raivausten jälkeen. Ympäröiviin laidunnurmiin liitetty reunavyöhyke tarjoaa eläimille myös varjoa ja suojaa. Laidunnus on ylipäätään paras tapa edistää hoitoalueen kasvi- ja hyönteislajiston kehittymistä monipuolisempaan suuntaan. Tulee kuitenkin varmistaa riittävä laidunkierto, jotta vältetään sekä maaston kulumiselta että rehevöitymiseltä.

Lähteet

- ¹ Heliölä, J. & Herzon, I. (toim.) 2012: Maatilan luontoarvojen mittaaminen – luonnonhoitopellot, erityistukialueet ja tilataso. Suomen ympäristö 26/2012.
- ² Iho, A., Lankoski, J., Ollikainen, M., Puustinen, M., Arovuori, K., Heliölä, J., Kuussaari, M., Oksanen, A. & Väisänen, S. 2011: Tarjouskilpailu maatalouden vesiensuojeluun ja luonnonhoitoon: järjestelmän kehittäminen ja pilotointi. TARVEKE-hankkeen loppuraportti. MTT Raportti 33.
- ³ Koskinen, J. 2012: Peltoalueiden biodiversiteetti-indeksin menetelmättestaus – esimerkkialueena Halikonjoen valuma-alue. TehoPlus -hanke, 2/2012. Julkaisematon käsikirjoitus, 9 s.
- ⁴ Turunen, S., Heliölä, J. & Saaristo, L. 2022. Pölyttäjien huomioiminen talousmetsien käsittelyssä. Opas metsänomistajille ja metsäammattilaisille, 1.6.2022. Tapion raportteja nro 50, 28 s. Ladattavissa verkko-osoitteesta www.tapio.fi/polymetsa.
- ⁵ Korpela, E.-L., Hyvönen, T. & Kuussaari, M. 2015: Logging in boreal field-forest ecotones promotes flower-visiting insect diversity and modifies insect community composition. *Insect Conservation and Diversity* 8:152–162.

Valokuvat: Janne Heliölä

Piirros: Ilmari Hakala, Sopiva Design

Artikkeli on osa Vesienhoidon, luonnon monimuotoisuuden ja maiseman kannalta optimaalinen rantavyöhyke -hanketta. Hankkeen toteutti MKN Keskus. Hanketta rahoitti Maa- ja vesitekniikan Tuki ry vuosina 2022-2024.